

Др Зоран Чворовић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0001-6579-8146

Изворни научни рад
УДК: 355.426(497.11)"1804/1808"
DOI: <https://doi.org/10.46793/7623-154.003C>

КАРАЂОРЂЕ И УСТАНИЧКЕ СТАРЕШИНЕ У ОЧИМА РУСКЕ ДИПЛОМАТИЈЕ (1804-1808. г)*

Резиме

У раду су приказане оцене руских дипломата о Карађорђу и устаничким старешинама, њиховим карактерима, унутрашњој политици, као и спољнополитичким контактима, које су забележене у званичној дипломатској преписци током прве четири године Устанка. Ово је, иначе, био период успостављања и консолидације првих устаничких власти, у коме званични Петербург узима активно учешће, примајући српске депутације и шаљући у Србију своје прве дипломатске агенте. Бројне дипломатске депеше и извештаји из периода 1804-1808. година сведоче да је ондашња руска дипломатија умела да сачини минуциозне анализе карактера и политике водећих устаничких старешина. Суптилној дипломатији Петербурга нису могле промаћи разлике које су постојале, не само у карактерима, већ и у политичким погледима и интересима, Карађорђа и других старешина, као и између старешина и српског народа.

Кључне речи: Карађорђе, велике војводе, руска дипломатија, велике силе, организација власти.

1. Увод

Суд руских званичника о Карађорђу и устаничким старешинама од двоструке је важности за историју државе Првог српског устанка.

Ако „општа историја“, речју Карлајла, као „историја оног што су људи урадили на овом свету, јесте историја великих људи, који су радили на

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2025. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

земљи“,¹ онда је свакако тешко писати о држави Првог устанка, а занемарити појединце који су предводили Устанак и чији су лични карактери и погледи морали оставити трага на устаничкој организацији власти. Нарочито стога што су вожд Карађорђе и устаничке старешине са звањем великих војвода, чинили окосницу нове организације власти која се стварала у Устанку. Наиме, „избором вође устанка учињен је први корак на путу обнове српске државности у Београдском пашалуку“, јер раније, „у оквирима полуаутономије под Турцима, Срби су имали локалне старешине, али не и једног старешину за све српско становништво Пашалука“.² Међутим, у првим годинама Устанка Карађорђево „старешинство било је само војно а не и политичког карактера“.³ Будући да се „Устанак развијао из више центара, појавиле су се велике војводе – војне старешине које су ослободиле и под своју власт ставиле једну или више нахија“.⁴ Њихова се политичка моћ изражавала кроз војводске скупштине – још један нови орган власти, који се, уз војда, појавио већ у првим месецима Устанка.⁵

Мишљења руских званичника о главним носиоцима устаничке власти, важна су најпре из разлога што је Русија била кључни спољнополитички чинилац у процесу обнове српске државности на простору Београдског пашалука у периоду од 1804. до 1830. године. Осим тога, званични Петербург је имао значајну, а у појединим моментима и пресудну улогу у обликовању организације власти устаничке Србије.⁶

Пошто су на развитак и форму устаничке организације власти пресудно утицале, поред предустаничких привилегија, вође устанка и Русија, важно је утврдити какву су слику о Карађорђу и устаничким старешинама, њиховим карактерима, те њиховој унутрашњој и спољној политици, имале особе које су у руској политици оног времена водиле главну реч у српским пословима. Притом, Русија се код избора модела уређење власти у аутономној Србији није могла руководити само својим стратешким принципима, циљевима и

¹ Карлајл, Т., *О херојима, култу хероја и херојском у историји*, прев. Б. Кнежевић, Београд, 1988, стр. 13.

² Павловић, М., *Српска правна историја*, Крагујевац, 2005, стр. 222.

³ Јовановић, С., *Наше уставно питање у XIX веку, Политичке и правне расправе*, књ. 1, Сабрана дела, књ. 2, Београд, 2005, стр. 2.

⁴ Павловић, М., *нав. дело*, стр. 223.

⁵ Исто.

⁶ Чворовић, З., *Однос Русије према питању правног статуса Србије у процесу закључења Букурешког мировног уговора*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 12, Крагујевац, 2024, стр. 3-41; Чворовић, З., *Допринос Русије успостављању ограничене монархије у Србији (1808-1838)*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1/2025, стр. 101-137; Чворовић, З., *Поново о пореклу установе Правитељствујућег совјета у устаничкој Србији*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 13, Крагујевац, 2025, стр. 3-21.

интересима, а да истовремено занемари локалне српске прилике, карактере и интересе.

У раду су приказане оцене руских дипломата о Карађорђу и устаничким старешинама, њиховим карактерима, унутрашњој политици, као и спољнополитичким контактима, које су изнете у званичној дипломатској преписци током прве четири године Устанка. Ово је био период успостављања и консолидације првих устаничких власти, у коме званични Петербург активно учествује, примајући српске депутације и шаљући у Србију своје прве дипломатске агенте. Закључење првог (крајем 1808. г), а нарочито другог уговора (1811. г) између Карађорђа и великих војвода,⁷ отворило је нову фазу у развоју организације власти у устаничкој Србији, те се стога анализа ставова руских дипломата о војду и устаничким старешинама у овом раду окончава на размеђу ова два периода у историји организације власти државе Првог српског устанка.

2. Природа власти и карактери људи

Судећи према дипломатској преписци руског Министарства иностраних послова, руске дипломате су у мају 1804. године први пут сазнале да се међу предводницима српске буне, која је у фебруару те године избила у Београдском пашалуку, издвојио Карађорђе. Наиме, тадашњи руски дипломатски посланик у Цариграду А. Ј. Италински известио је 17. јуна 1804. године министра А. А. Чарторијског, да су на Порти обавештени да се „један од српских вођа, неки Ђорђе“ (рус. *Георгий*, прим. аут), издвојио од других устаничких старешина, тиме што је „одбацио политику верности Порти, коју су Срби, дижући устанак против дахија, говорили да желе да је спроводе“. Међутим, Карађорђе се „дигао против саме Порте, са већим одредом који је под његовом командом“.⁸ Италински је истовремено указао Чарторијском, да је потпис тог истог Ђорђа уочио у писму које је пре тога добио од устаничких вођа и са којим је, почетком јуна, упознао самог министра.

Реч је о првом писменом обраћању српских устаничких старешина једном званичнику руске државе од 3. маја 1804. године.⁹ Међу десет потписника овог писма, које је послато „у имя целого народа сервианского губерниума Белградскаго, который из 12 пределов (нахија прим. аут.) составляется“, био је и Карађорђе. Он се потписао први, и то као „княз и верховный войвода“, а међу

⁷ Павловић, М., *нав. дело*, стр. 235-238.

⁸ *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том второй апрель 1804 г. – декабрь 1805 г, ответ. ред. А. Л. Нарочницкий, Москва, 1961, стр. 89-91.

⁹ *Первое сербское восстание 1804-1813 гг. и Россия/Први српски устанак 1804-1813. г. и Русија*, книга первая 1804-1807, ответ. ред. С. А. Никитин, В. Чубриловић, Москва 1980, стр. 29; Вукићевић, М., *Карађорђе*, књига прва: 1752-1804, Београд, 1907, стр. 495-496.

десет потписника нашли су се још тројица са титулом кнеза – Сима Марковић, Јанко Катић и Јаков Ненадовић, док су остали потписници били из редова српског монаштва и свештенства. Овај податак потврђује горе изнету тезу Слободана Јовановића, да је у првим годинама Устанка Карађорђево „старешинство било само војног а не и политичког карактера“. Из истог разлога је вероватно и А. Ј. Италински у поменутој депеши Чарторијском Карађорђа два пута назвао „један од вођа овог народа“.¹⁰

Судећи по садржају депеше коју је министар Чарторијски 17. децембра 1804. године упутио руском конзулу у Јашију, И. Ф. Болкунову, Русија је у том моменту Карађорђа већ увелико третирала као неспорног вођу устаничког покрета Срба у Београдском пашалуку, јер званични Петербург прву новчану помоћ устаницима, ради подршке њиховој даљој борби против Турака, тајно шаље искључиво „Черном Жоржу“.¹¹ С тим у вези, може се са основаношћу претпоставити да је руски државни врх јаснију представу о стању у устаничкој Србији, те Карађорђевој позицији у новој организацији власти, стекао после сусрета са првом трочланом српском депутацијом у Петербургу новембра исте године.¹² Да су највиши руски званичници, пре свега захваљујући информацијама које су добијали преко своје, али и аустријске дипломатске мреже, већ крајем 1804. године били добро обавештени о приликама у устаничкој Србији, те о Карађорђевом личном карактеру, његовој политици, као и појединим његовим одлукама, може се посредно закључити из једне опаске министра иностраних послова Чарторијског члановима прве српске депутације. Како је у својим мемоарима забележио члан ове депутације, прота Матеја Ненадовић, Чарторијски је српским представницима казао, поред осталог, и „да наш Карађорђе убија и неправде чини“.¹³ На основу садржаја руске дипломатске преписке у сваком случају се може закључити, да се интересовање, а самим тим и боља обавештеност руских званичника о догађајима у побуњеном Београдском пашалуку, повећавало „како је устанак хватао све веће размере и постајао све озбиљнији“, чиме је постало јасно „да се српски покрет разликује од осталих нереда у Турском Царству“.¹⁴

¹⁰ *Внешиная политика России XIX и начала XX века*, серия первая 1801-1815 гг, том второй апрель 1804 г. – декабрь 1805 г, стр. 91.

¹¹ *Исто*, стр. 249-250.

¹² Новаковић, С., *Уставно питање и закони Карађорђевог времена студија о постању и развићу врховне и средишње власти у Србији 1805-1811, Васкрс државе српске*, Изабрана дела, књ. 5, Београд, 2000, стр. 271-272.

¹³ Вукићевић, М., *Карађорђе*, књига друга: Историја устанка од 1804-1807, Београд, 1912, стр. 165-166, 181-182, 191.

¹⁴ *Исто*, стр. 182, 184. Инструкција од 11. маја 1807. године министра А. Ј. Будберга маркизу Паулучију, руском дипломатском агенту који је послат у Србију, сведочи да је Русија у то време добро знала конкретне прилике у Србији, али и да је руска дипломатија имала и погрешних представа о односима између неких значајних појединаца. Тако се из ове инструкције види да је званични Петербург знао где борави

У депеши коју је 21. марта 1806. године конзул Русије у Влашкој, Л. Г. Кирико, послао руском дипломатском посланику у Цариграду А. Ј. Италинском, Карађорђе се назива „српским врховним командантом“.¹⁵ Инсисирање на војничком карактеру Карађорђеове врховне власти иначе је својствено руској дипломатској преписци из периода 1804-1808. године. Руске дипломате које су се у том времену бавиле српским питањем, Карађорђа пре свега третирају као неприкосновеног војног команданта устаничке Србије, с којим руски дипломатски и војни представници скоро искључиво опште о војним стварима, нарочито од када је Русија, крајем 1806. године, ступила у рат против Турске. Са почетком руско-турског рата и војних операција у Влашкој, у руским плановима расте значај и српских војних команданата у Источној Србији, пре свега војводе Миленка Стојковића, коме званични Петербург шаље новчану помоћ и различите почасте, али, по свему судећи, никада без Карађорђевог знања.¹⁶

После оснивања Правитељствујушћег совјета, у августу 1805. године, највиши руски званичници су тежили да у свакој прилици афирмишу и овај нови орган централне власти, стављајући га у цивилним пословима у исти ранг са војском. Тако се у писму које је у лето 1807. године Карађорђу послао командант Молдавске армије фелдмаршал И. И. Михелсона, српски војскавођа обавештава да је у Србију, и то на захтев самих Срба, упућен специјални изасланик Русије Константин Родофиникин, коме је пре свега наложено да у личној комуникацији са војском и „Совјетом народа славјано-србског“ утврди потребе српских устаника, које би Русија могла да им намири. Притом је фелдмаршал Михелсон, као главна руска особа за контакте са српским

Карађорђе, али је руска дипломатија истовремено била у заблуди да је ондашњи београдски митрополит Леонтије (Јамброс), родом Грк, уживао нарочито поштовање побуђених Срба у Београдском пашалуку. У вези с митрополитом Леонтијем, руски министар је од маркиза Паулучија посебно тражио да подробно испита међусобне односе митрополита и српског војскавође, те да утврди „да ли можда последњи завиди на утицају, који је архијереј умео да стекне у народу“. *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том третий: январь 1806 г. – июль 1807 г, ответ. ред. А. Л. Нарочницкий, Москва, 1963, стр. 587-588. Иначе, Милан Милићевић је за митрополита Леонтија записао, да „његова криве, његова осуђују, његова проклињу сви одреда сувременници: где се год помене његово име, свуда се на његова сипа осуда и клетва!“ С тим у вези, Милићевић закључује: „Данас је тешко пресудити: да ли је Леонтије ову клетву заслужио каквим позитивним радом против Срба и Србије, или, можда, само својим расположењима према оном што су радили Срби“. Милићевић, Ђ. М., *Поменик знаменитих људи у српскога народа новијег доба*, Београд, 1888, стр. 297.

¹⁵ *Первое сербское восстание 1804-1813 гг. и Россия/Први српски устанак 1804-1813. г. и Русија*, стр. 227.

¹⁶ *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том третий: январь 1806 г. – июль 1807 г, стр. 625-626.

устаницима, послао неку врсту дипломатског акредитива за Родофиникина, али не само вожду, већ и Правитељствујушчем совјету („Совету народа славно-сербскога“).¹⁷ Ипак, у извештају који је Константин Родофиникин послао министру иностраних полсова А. Ј. Будбергу, након што се упознао са приликама у Србији, закључује се да је Правитељствујушчи совјет или како су га Срби још називали „Сенат“, „у суштини високопокорни слуга свих војних команданата“, а да се „Црни Ђорђе унутар земље признаје за врховног војска“.¹⁸ Ипак, Родофиникин је стекао утисак да главни војни команданти, тј. велике војводе, нарочито у пограничним деловима, признају Карађорђу само врховну војну, али не и цивилну власт.¹⁸

У бројним извештајима које је Родофиникин слао новом команданту Молдавске војске кнезу А. А. Прозоровском, руски дипломатски агент је значајан простор посветио устаничким војним командантима – војводама, указујући, по правилу, на њихову алаовост, самовољу, суровост и себичност. Тако Родофиникин, примера ради, наводи да су ови војни команданти српским сељацима под својом командом продавали по двострукој цени оружје које су набављали у Аустрији. Осим тога, Родофиникин је указивао да су на почетку Устанка, пре свега због великих војвода, „пљачке и убиства“ били део свакодневице, којој је Правитељствујушчи совјет хтео да стане на крај, тражећи за то Карађорђево подршку. У једној депеши Родофиникин чак и Хајдук Вељка назива самовољником и користољубцем, пошто је искључиво због пљачке Турака на десној обали Тимока у марту 1808. године нарушио ондашње руско-турско примирје.¹⁹ Међутим, Родофиникин истиче и да „пороци старешина не затамњују достојанство нације (српске, прим. аут)“.²⁰

Родофиникин приписује користољубље и Карађорђу, мада у знатно мањој мери него другим војним командантима – војводама. Истовремено, Родофиникин признаје да су учвршћивању нове устаничке власти највише допринели Карађорђево „свирепост“ и његова спремност да у моментима опасности заједно са својим одредом притекне у помоћ било ком угроженом

¹⁷ Богишич, В., *Разбор сочинения Н. А. Попова „Россия и Сербия“, с приложением некоторых документов, почерпнутых преимущественно из архива Министерства иностранных дел в С. Петербурге*, Санкт Петербург, 1872, стр. 112-114; *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том третий: январь 1806 г. – июль 1807 г, стр. 623.

¹⁸ Богишич, В., *нав. дело*, стр. 115.

¹⁹ Богишич, В., *нав. дело*, стр. 115; *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том четвертый: Июль 1807 г. – март 1809 г, ответ. ред. А. Л. Нарочницкий, Москва, 1965, стр. 191.

²⁰ *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том третий: январь 1806 г. – июль 1807 г, стр. 593.

крају Србије. Према Родофиникину за Карађорђеву подршку отимали су се, с једне стране, присталице увођења правног реда предвођени првим људима Правитељствујушчег совјета, али, с друге стране, и противници било каквог уређеног поретка и централизације власти оличени у локалним војним командантима.²¹

Доласком у Србију специјалног руског дипломатског агента, иначе Грка-фанариота, Константина Родофиникина, у јулу 1807. године, покренуто је и питање уређења власти будуће аутономне српске кнежевине. Из дипломатске преписке Родофиникина и тадашњег команданта Молдавске армије, задуженог за контакт са устаничким властима, кнеза Прозоровског, као и између Прозоровског и Министарства иностраних послова у Петербургу, види се да су се руски званичници залагали за воспостављање наследне ограничене монархије у Србији.

Идеја о изборном кнезу одбацивана је због специфичних српских друштвених прилика, као и из геостратешких разлога. Избор кнеза у једном непросвећеном народу, какав је тада био српски, као и „у земљи у којој се убиство човека сматра малим грехом“, сваки пут би „отворио пут раздорима“, као и могућим кнежеубиствима. Осим тога, ако српски кнез не би био наследан, тада би, по мишљењу руске дипломатије, при свакој промени власти била отворена врата „интригама многих дворова, нарочито отоманске Порте, која би се трудила да доведе Грка из Фанара, на шта се Срби ни под каквим условима не могу сагласити“.²² Полазећи од става руског цара да би за кнеза Србије, као родоначелника нове српске династије, требало изабрати оно лице које ужива највећу подршку свог народа, Родофиникин и кнез Прозоровски су били сагласни да то може бити само „Црни Ђорђе“.²³ Додуше, Родофиникин је изражавао бојазан да би наследно кнежевско достојанство у рукама Карађорђа у будућности могло да постане „камен спотицања“ у руско-српским односима, али ни он није видео било кога другог ко би уместо Карађорђа, а по вољи српског народа, могао постати кнез аутономне Србије.²⁴ Руске дипломате су биле сагласне да таквог кнеза мора у сваком случају ограничавати један Совјет.²⁵

²¹ Родофиникин се прибојавао и да Карађорђе неће дуго поживети, „пошто сваког дана, осим вина, попије по две флаше ракије“. Богишич, В., *нав. дело*, стр. 115.

²² *Материалы к истории восточного вопроса в 1811-1813 г.*, Москва, 1901, стр. VI; *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том третий: январь 1806 г. – июль 1807 г, стр. 424-426.

²³ *Материалы к истории восточного вопроса в 1811-1813 г.*, стр. VI.

²⁴ *Исто*.

²⁵ *Исто*; Чворовић, З., *Допринос Русије успостављању ограничене монархије у Србији (1808-1838)*, стр. 101-137.

3. Устаничке старешине у вртлогу велике политике

Почев од првих месеци Устанка па надаље, руске дипломате су у бројним службеним депешама изражавале веру у оданост српског народа Русији, али не и апсолутно поверење, нарочито када су у питању спољнополитички контакти, у Карађорђа и устаничке старешине.

Тако је дипломатски представник Русије у Цариграду, А. Ј. Италински, у депеши од 17. јуна 1804. године, у којој обавештава министра Чарторијског да се међу устаничким старешинама издвојио по ратоборности „неки Ђорђе“, пренео свом претпостављеном, да је од поверљивих и поузданих турских извора сазнао да су се српске устаничке старешине врло брзо по избијању устанка обратиле аустријским властима, са предлогом „да целу своју земљу и целокупну нацију ставе под покровитељство бечког двора и тек уколико последњи на њихов предлог одговори негативно, правдајући се миром са Портом, они ће се обратити другој држави“.²⁶ Италински даље обавештава Чарторијског да је од високих турских званичника сазнао да су Срби добили негативан одговор Беча, те да су се тек након тога устаничке старешине обратиле руској држави, писмом које су 3. маја 1804. године послале њему, а овај га је потом проследио свом министру.²⁷

У инструкцији коју је 12. јула 1806. године добио од цара Александра I, посредством Министарства спољних послова, Константину Родофиникину је наложено да се сазна „до које мере побуњени Срби могу да се супротстављају Порти, има ли међу њима какав утицај француска влада, има ли какав удео у њиховим пословима аустријски двор и какве су стварне намере српског народа и њиховог вође Црног Ђорђа“.²⁸ Иначе, Русији су ове информације биле важне, пошто је очекивала да ће убрзо бити принуђена да наруши крхки мир са Турском и с њом ступи у рат. Стога је и Родофиникин био послат у Јаши у тајну мисију, где је требало, уз помоћ руског генералног конзула у Молдавији, да ступи у контакт са представницима српских устаника. Притом му је било препоручено да у контакту с њима буде „крајње опрезан“, чак и „независно од тога што се њиховој (српској, прим. аут) привржености Русији, због јединства вере, може веровати“, тако што ће се „уздржати од било какве преписке“ и ограничити се на „усмене сугестије“.²⁹ Главни задатак Родофиникина био је да

²⁶ *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, серия первая 1801-1815 гг, том второй апрель 1804 г. – декабрь 1805 г, стр. 89-91.

²⁷ Чланови прве српске депутације, која је с јесени 1804. године боравила у Перербургу, у разговорима са министром Чарторијским није ни крила да су се устаници у марту исте најпре обратили за помоћ Аустрији. Ненадовић, М., *Мемоари*, Београд, 1988, стр. 110.

²⁸ *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том третий: январь 1806 г. – июль 1807 г, стр. 236.

²⁹ *Исто*.

утицајем на устаничке старешине спречи могућност „било каквог утицаја других држава“ у Србији.³⁰

Како би у ишчекивању рата са Турском везала за себе устаничке старешине на челу са Карађорђем, а српском народу отворила пут ка покровитељству „једноверног“ Царства и његовог владара, Русија је током 1806. године редовно излазила у сусрет Карађорђевићевим молбама за новчану помоћ Устанку. Тако је, примера ради, министар иностраних послова А. Ј. Будберг 12. септембра 1806. године обавести команданта Молдавске армије задуженог за контакте са Србима, фелдмаршала И. И. Михелсона, да је цар Александар I одобрио новчану помоћ устаницима у износу од 13 хиљада златника.³¹ Притом се Михелсон у јануару наредне године у писму Карађорђу жалио што од њега дуго није било одговора, те стога није знао ништа о ратним плановима српских устаника, њиховој војној спреми, као и материјалним потребама које је Русија била спремна да обезбеди.³²

Из депеше коју је 1. октобра 1806. године К. Родофиникин упутио министру иностраних послова А. Ј. Будбергу, види се, с једне стране, брига руског агента за Карађорђевог живот, пошто је овај могао пасти као жртва француске завере у извођењу фанариоте и кнеза Влашке Александра Суцоа, али се, с друге стране, изражава и страховање да би сам Карађорђе, због свог властољубља, могао да напусти Русију и пређе под заштиту Француске. За тако нешто, по Родофиникину, било би довољно „једно писму њему (Карађорђу, прим. аут) од Бонапарте, адресовано на Господара и Великог Кнеза српског народа“.³³

Занимљиво је да је у исто време, 12. маја 1806. године, специјални дипломатски емисар Русије у Црној Гори и Боки Которској, С. А. Санковски, у депеши министру Чарторијском изнео мишљење да се овај „славјано-српски вожд још увек није одлучио да стане ни под наше покровитељство, нити под француску власт“. На основу преписке митрополита Петра I Петровића Његоша са вождом Карађорђем, коју је црногорски митрополит ставио на увид руском дипломати, Санковски је закључио да Карађорђевог одговор митрополиту Петру I Петровићу Његошу не „садржи ништа против Француза“, и да уместо тога он „само тражи помоћ (војну, прим. аут) Црногораца и показује сву мржњу коју има спрам босанских и других Турака“.³⁴ Овим је С. А. Санковски одговорио на претходно постављено питање министра Чарторијског – да ли се са „овим вождом славјано-српским може водити

³⁰ Исто.

³¹ Исто, стр. 330.

³² Исто, стр. 478-479.

³³ Богишич, В., *нав. дело*, стр. 72.

³⁴ *Первое сербское восстание 1804-1813 гг. и Россия/Први српски устанак 1804-1813. г. и Русија*, стр. 245.

поверљива и тајна преписка?“³⁵ У инструкцији коју је уочи одласка у Србију, 11. маја 1807. године, добио од министра иностраних послова А. Ј. Будберга маркизу Филипу Осиповичу Паулучији је саветовано да према Карађорђу покаже онај степен отворености и поверења какав и он буде показао према њему: „По тому, как он Вас встретит и насколько охотно пожелает сообщить Вам свои планы и намерения, Вы определите, в какой степени Вы можете ему доверять“.³⁶ А Паулучи је од Карађорђа пре свега имао да сазна све о његовим војним плановима. И у инструкцији коју је Константин Родофиникин у јуну 1807. године добио од команданта Молдавске армије фелдмаршала Михелсона, од новог руског дипломатског агента у Србије се тражило да утврди да ли Срби имају са Французима „посредне или непосредне контакте“, и то како у прошлости, тако и у том тренутку.³⁷

Насупрот оваквој резервисаности према могућим спољнополитичким контактима устаничких старешина на челу са Карађорђем, руски конзул у Јашију И. Ф. Болкунов у извештају Чарторијском, од 10. маја 1806. године, изражава уверење да осим руског, „ниједан други утицај нема и не може имати места у српској нацији“, јер „њена доказана чврстина и непоколебљивост у сопственим начелима“, као и блиски односа са великом сверуском Империјом, „не дозвољавају ни најмање сумњи у једнодушну приврженост целог народа Русији, коју он поштује и обожава“.³⁸ Такву тврдњу конзул Болкунов је подкрепио и најновијом информацијом коју је добио из Србије посредством специјално упућене мисије, а према којој су устаничке власти на челу са Карађорђем, чим су сазнале за присуство међу њима тројице француских емисара, двојицу „одмах убили“, док се трећи спасио бекством у Босну, где је недуго потом погубљен од стране локалних турских власти.³⁹

Да Болкунов није у руској дипломатској служби био усамљен у ставу да би Русија требало да има пуно поверење у поузданост и верност, не само српског народа, већ и устаничких старешина на челу са Карађорђем, показује извештај који је пуковник Поцо ди Борго, тадашњи специјални дипломатски изасланик Русије у отоманским и балканским пословима, у априлу 1807. године упутио министру А. Ј. Будбергу. Овај Корзиканац у дипломатској служби Русије јавио је из Трста свом шефу у Петербургу, да је чуо да се „Карађорђе креће кроз планине, како би се сједино са Албанцима и изашао на Јадранско море“. У наставку депеше Поцо ди Борго описује Карађорђа следећим речима: „Та знаменита особа заиста је наш једини искрени савезник у рату против Турака“.

³⁵ Исто.

³⁶ *Внешняя политика России XIX и начала XX века, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1805 гг, том третий: январь 1806 г. – июль 1807 г, стр. 587.*

³⁷ Исто, стр. 623.

³⁸ *Первое сербское восстание 1804-1813 гг. и Россия/Први српски устанак 1804-1813. г. и Русија, стр. 243.*

³⁹ Исто, стр. 243-244.

С обзиром на то, Поцо ди Борго закључује како су за Русију у рату против Турске, који је започео крајем претходне 1806. године, „операције на доњем Дунаву мање важне, пошто нас оне удаљавају од Србије, која у овом моменту представља реалну снагу“.⁴⁰

Иако су руске дипломате, због страха од потенцијалног јачања аустријског и француског утицаја у Србији, неретко биле уздржане у оцени Карађорђевог спољнополитичке оријентације, највиши руски званичници нису скривали своје поштовање према вождовој личности. То се, између осталог, види из епитета који су наведени уз Карађорђево име у интерној дипломатској инструкцији коју је руски дипломатски агент Константин Родофиникин добио од команданта Молдавске армије фелдмаршала И. И. Михелсона. Према инструкцији, Родофиникинов је „први корак“ у Србију имао предузети „у месту пребивања храброг војводе српског Црног Ђорђа и Народног совјета“.⁴¹

Садржај депеше руског министра иностраних послова А. Ј. Будберга фелдмаршалу Михелсону из марта 1807. године показује да званични Петербург у том моменту нема никакву резерву у погледу савезништва српског народа са Русијом. Речју министра Будберга, „садашњи наши односи са Србима, чини ми се, већ не остављају никакву сумњу у искреност њихове жеље да заједнички с нама делују“. Истовремено, руски министар иностраних послова сугерише фелдмаршалу Михелсону да комуникација са Србима буде што слободнија, како би се постигла узајамна сагласност око мера које би се заједнички предузеле.⁴² Из дипломатске инструкције коју је добио Константин Родофиникин, види се и да је руско Министарство иностраних послова било заинтересовано да више сазна о главним мотивима српске русофилије.⁴³ Притом је и сам Константин Родофиникин, као Грк-фанарота по пореклу, стекао утисак да српски „народ свом душом љуби руско име и обожава всемогућег свог покровитеља“. Што се старешина тиче, један добар део њих, по Родофиникину, није био наклоњен ниједној страни сили. Међутим, пошто „воле само свој интерес“, онда ће прихватити покровитељство Русије, под условом да их ова убеди да, с једне стране, неће бити брана њиховом властољубљу, а да, с друге стране, политички опстанак Србије, па тиме и њихова власт над народом, зависи од подршке Русије.⁴⁴ Истовремено, Родофиникин је у својим дипломатским извештајима помињао и један мали број Аустрији наклоњених старешина, какви су по њему били Младен, Милоје

⁴⁰ *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1805 гг, том третий: январь 1806 г. – июль 1807 г, стр. 553.

⁴¹ *Исто*, стр. 623.

⁴² *Исто*, стр. 511.

⁴³ *Исто*, стр. 623.

⁴⁴ *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том пятый: Апрель 1809 г. – январь 1811 г, ответ. ред. А. Л. Нарочницкий, Москва, 1967, стр. 47-48.

и кнез Сима, који су северног суседа претпостављали Русији искључиво вођени својим трговачким интересима.⁴⁵

Русија је сматрала да јој је традиционална блискост са једноверним и једнокрвним српским народом, главна предност у односу на Аустрију и Француску у борби за утицај на устаничке власти у побуњеном Београдском пашалуку. То јасно потврђује и став ицара Александра I из инструкције коју је почетком фебруара 1809. године команданту Молдавске војске, кнезу Прозоровском, послао помоћник министра иностраних послова А. Н. Салтиков. Главном руском преговарачу у српском питању кнезу Прозоровском, цар је посредством Министарства између осталог поручио, да „Русија не би требало да се непосредно меша у унутрашњи поредак Србије“ и да је уместо тога „потребно најпре сазнати мисли и жеље Срба, а потом се старати да се оне реализују по мери кооперативности турских представника на конгресу“.⁴⁶ У одговору цара Александра I на предлоге из извештаја Константина Родофиникина о могућем моделу организације власти у устаничкој Србији, цар је указао на руководно начело којег би руска дипломатија морала увек да се држи у односима према Србији, нарочито због њене физичке удаљености од руских граница. Реч је о начелу – *очувања међусобног поверења*. Полазећи управо од тог начела, цар је одбацио предлог Константина Родофиникина да се Карађорђе позове у Петербург, те да се током његовог боравка у Русији, по моделу „свршеног чина“, у Србији изведе нова организација власти, којој би он евентуално био противан. Иако је сматрао да би за учвршћивање руског утицаја у Србији било од користи да се у Русији, о трошку руске државе, школују Карађорђеви и синови појединих утицајних Срба, цар Александар I се са овом идејом Родофиникина саглашавао само под условом да се претходно добије добровољна сагласност српског војводе.⁴⁷

4. Завршни осврт

Вођена још од Кучук-Кајнарџијског мира из 1774. године тежњом да штити православно становништво Отоманске империје, Русије је одмах обратила пажњу на буну Срба, која је 1804. године избила у Београдском пашалуку. Како су војне акције устаника биле све озбиљније и истрајније, тако је расло и интересовање руске дипломатије за устаничке старешине на челу са вождом Карађорђем. Бројне дипломатске депеше и извештаји из периода 1804-

⁴⁵ *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том четвертый: Июль 1807 г. –март 1809 г, стр. 593.

⁴⁶ *Материалы к истории восточного вопроса в 1811-1813 г.*, стр. XII.

⁴⁷ *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том четвертый: Июль 1807 г. –март 1809 г, стр. 424-426.

1808. година сведоче да је ондашња руска дипломатија умела да сачини минуциозне анализе личних карактера и политике водећих устаничких старешина. Суптилној дипломатији Петербурга нису могле промаћи разлике које су постојале, не само у карактерима, већ и у политичким погледима и интересима, Карађорђа и других старешина, као и између старешина и српског народа.

Мада је уочавала да користољубље појединих устаничких старешина отвара врата за могући утицај других европских сила у Србији, руска дипломатија оног времена била је уверена у неприкосновеност свог утицаја, базирајући такво уверење пре свега на апсолутној подршци коју је уживала у српском народу, као и на тактичком поштовању личних карактера и амбиција устаничких старешина, пре свих војда Карађорђа. Следствено томе, модел организације власти у Србији за који се залагала ондашња Русија – наследна ограничена монархија, рачунао је подједнако са локалним српским приликама и карактерима, као и са тадашњим доминантним идеолошко-политичким гледиштима званичног Петербурга, те његовим геополитичким интересима на Балкану.

*Zoran Čvorović, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

KARAĐORĐE AND THE INSURGENT COMMANDERS IN THE EYES OF RUSSIAN DIPLOMACY (1804–1808)

Summary

This paper presents the assessments of Russian diplomats regarding Karađorđe and the insurgent commanders—their characters, domestic policy, and foreign-policy contacts—as expressed in official diplomatic correspondence during the first four years of the Uprising. This was the period of the establishment and consolidation of the first insurgent authorities, in which official St. Petersburg actively participated by receiving Serbian deputations and sending its first diplomatic agents to Serbia. Numerous diplomatic dispatches and reports from the period 1804–1808 testify that Russian diplomacy of the time was capable of producing meticulous analyses of the personalities and policies of the leading insurgent commanders. The subtle diplomacy of St. Petersburg could not overlook the differences that existed not only in the characters but also in the political views and interests of Karađorđe and the other commanders, as well as between the commanders and the Serbian people.

Key words: *Karađorđe, grand voivodes, Russian diplomacy, great powers, governmental organization*

Литература

- Богишич, В., *Разбор сочинения Н. А. Попова „Россия и Сербия“, с приложением некоторых документов, почеркнутых преимущественно из архива Министерства иностранных дел в С. Петербурге*, Санкт Петербург, 1872.
- Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том второй апрель 1804 г. – декабрь 1805 г, ответ. ред. А. Л. Нарочницкий, Москва, 1961.
- Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том третий: январь 1806 г. – июль 1807 г, ответ. ред. А. Л. Нарочницкий, Москва, 1963.
- Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том четвертый: Июль 1807 г. – март 1809 г, ответ. ред. А. Л. Нарочницкий, Москва, 1965.
- Внешняя политика России XIX и начала XX века*, Документы российского министерства иностранных дел, серия первая 1801-1815 гг, том пятый: Апрель 1809 г. – январь 1811 г, ответ. ред. А. Л. Нарочницкий, Москва, 1967.
- Вукићевић, М., *Карађорђе*, књига прва: 1752-1804, Београд, 1907.
- Вукићевић, М., *Карађорђе*, књига друга: Историја устанка од 1804-1807, Београд, 1912.
- Јовановић, С., *Наше уставно питање у XIX веку, Политичке и правне расправе*, књ. 1, Сабрана дела, књ. 2, Београд, 2005.
- Карлајл, Т., *О херојима, култу хероја и херојском у историји*, прев. Б. Кнежевић, Београд, 1988.
- Материалы к истории восточного вопроса в 1811-1813 г*, Москва, 1901.
- Милићевић, Ђ. М., *Поменник знаменитих људи у српскога народа новијег доба*, Београд, 1888.
- Ненадовић, М., *Мемоари*, Београд, 1988.
- Новаковић, С., *Уставно питање и закони Карађорђева времена студија о постању и развићу врховне и средишње власти у Србији 1805-1811, Васкрс државе српске*, Изабрана дела, књ. 5, Београд, 2000.
- Павловић, М., *Српска правна историја*, Крагујевац, 2005.
- Первое сербское восстание 1804-1813 гг. и Россия/Први српски устанак 1804-1813. г. и Русија*, књига первая 1804-1807, ответ. ред. С. А. Никитин, В. Чубриловић, Москва 1980.
- Чворовић, З., *Однос Русије према питању правног статуса Србије у процесу закључења Букурешког мировног уговора*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 12, Крагујевац, 2024.
- Чворовић, З., *Допринос Русије успостављању ограничене монархије у Србији (1808-1838)*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1/2025.
- Чворовић, З., *Поново о пореклу установе Правитељствујућег совјета у устаничкој Србији*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 13, Крагујевац, 2025.
- .